

Novruz çillələri və çərşənbələri

Günəşin öz isti şüaları ilə torpağı oyatdığı, buzların əriyərək çayların suyuna qarışdığı, kol dibindən bənövşələrin baş qaldırdığı, quşların səsinin ətrafa yayıldığı bir zamanda təbiətdəki bahar əhval-ruhiyyəsini, bahar nəfəsini duymamaq qeyri-mümkündür. Bu canlılıq və oyanış yaddaşlardan süzülüb bu günümüzdə çatmış Novruzun gəlişindən xəbər verir. Günəş təqvim ilinin, adətən, mart ayının 20-22-dən başlanmasının və Novruz bayramının bu tarixə düşməsinin də öz elmi əsası vardır. Bu, dəqiq astronomik hadisə olan Günəşin dünyanın yarımkürəsindən Şimal yarımkürəsinə keçməsinə, gecə-gündüzün bərabərləşməsinə və yerin Şimal yarımkürəsində astronomik baharın girməsinə uyğun gəlir.

Novruz bayramına gedən yol öz başlanğıcını qışın çillələrindən götürür. Dekabr ayının 22-də qışın gəlməsi ilə başlayan 40 günlük Böyük çillədə baharın simvolu sayılan səməni göyertmək və ondan halva bişirməklə yazın tez gəlməsi, bununla torpağın oyanması, əkilmiş məhsulun cücərib böyüməsi arzusu ifadə olunmuşdur.

Fevral ayının əvvəlindən başlayaraq iyirmi gün davam edən Kiçik çillə «qışın oğlan çağı» sayılır. Bu çillənin «Xıdır nəbi» adlanan birinci on günlükü isə, ümumiyyətlə, ilin ən sərt, çovğunlu, dondurucu dövrü sayılır və buna görə ona «yalquzaq zamanı» da deyilir. «Xıdır Nəbi» mərasimi Kiçik çillə-

nin onuncu günü icra olunur. Buğda qovrulub əl daşında üyüdüldür. Qaynadılmış yumurtalar daha çox günəşin və yazın simvolu sayılan sarı, qırmızı, yaşıl rənglərə boyanır. Kiçik çillənin qurtardığı vaxtdan yazın ilk gününə, yəni Novruz bayramına qədər olan çağ «Alaçalpo», «Ağlargoşələr», «Boz ay» və s. adlanır. Boz ay hər biri yeddi gündən ibarət cəmlələr adlanan dörd həftəyə - çilləbeçəyə bölünür. Etiqada görə, bu həftələ-

rin dördündə, eləcə də Kiçik çillənin üç çərşənbəsində təbiətdə və cəmiyyətdə canlanma, oyanma, dirilmə prosesi gedir. Dediymiz yeddi çərşənbədən üçü «oğru çərşənbə», «oğru buğ», «oğru üskü», dördü isə «doğru çərşənbə», «doğru buğ», «doğru üskü», «cəmlələr» adlanır. Novruz bayramına qədər, adətən, dörd çərşənbə qeyd edilir:

- su çərşənbəsi;
- od çərşənbəsi;
- yel çərşənbəsi;
- torpaq çərşənbəsi.

Su çərşənbəsi

Məlumdur ki, istər qədim türk, istərsə də islami yaradılış haqqında görüşlərdə su ən dominant komponentdir. Hətta yaradılışdan əvvəl bütün varlığın yalnız sudan ibarət olması haqqında qədim türk mifi də mövcuddur. Ümumiyyətlə, dünyanın əksər xalqlarında su ilə bağlı miflərdə suyun od, torpaq, hava ilə bərabər yaradılışın əsas komponentlərindən olması daha qabarıqdır. Əslində, Novruz bayramının ilk çərşənbəsinin su adı ilə qeyd olunması insanın yaradılış prosesinin ilkin mərhələsinin qeyd olunmasıdır. Su çərşənbəsində xalq arasında bu gün də yaşadılan mərasimlər bu fikri təsdiq etməkdədir.

Od çərşənbəsi

Novruz bayramı ərəfəsində keçirilən ikinci çərşənbə od çərşənbəsidir. Lakin bu, heç də atəşpərəstliklə bağlı deyil. Qədim türk mifologiyasının özündə odla bağlı müxtəlif motivlər mövcud olmuşdur və Novruzdakı odla bağlı rituallar bu görüşlərlə bağlıdır. Əski türk inamına görə, odu insanlar ilk olaraq ağac koğuşunun dibindən əldə etmişdilər. Atəş türk xalqlarında müqəddəsliyi qoruyan varlıqlardan biridir. Əski düşüncəyə görə, atəş ocağı, ocaq da evi, soyun davamını təmsil edir. Atəş tanrısı atəşi və ocağı qoruyur. Atəşə su tökülməz, ona pis söz deyilməz. Həmçinin, od çərşənbəsində od-ocaq Günəşi təmsil edir.